

עיראק - האויב לעבר לפינה

אם יפרוץ סיבוב נוסף בין ישראל לשכנותיה - יוזרמו כמחצית הכוחות המיבצעיים של עיראק אל „החזית המזרחית“ □ גם הסיכסוכים עם סוריה והעויינות עם ירדן - ייעלמו כלא היו

— מאת ד"ר עמיהוד ישראלי —

עיראק אינה נחשבת למדינת עימות ישירה מול ישראל, אולם במרבית העימותים הצבאיים היא נמלה חלק בלתי-מבוטל: במלחמת השיחרור - להמו גדודים עיראקיים בגיורת גשרי-נהריו, בצפון השומרון ובמערב. בשלהי מלחמה זו היה הגיבס העיראקי הכוח הערבי הגדול ביותר שהנה על אדמת א"י. במלחמת ששת הימים - הוחשה דיכוייה עיראקית לירדן, אך זו נבלמה ונפגעה ע"י היל האוויר הישראלי עוד בטרם היה סיפק צורה להוכיח קרב. במלחמת יום הכיפורים - שיגרה עיראק שתי דכיונות לחזית הסוריה, כנוסף למיסות-קרב שהועלו מסוריה וממצרים. הטיבות שריון עיראקית, שהשתתפה כמאמץ בלימתו של צה"ל במובלעת הכבשן, הושמרה כ-13 לאוקטובר. כוחות עיראקיים נוספים להמו מדרום ומזרח ומובלעת הכבשן, לצד יחידות סריות וירדניות.

גם בחקופות הביניים שבין המלחמות נטל הצבא העיראקי חלק פעיל בהיערכות הצבאיות נגד ישראל. בין השנים 1967-1971 שהתה דיבוייה עיראקית מתגברת בציר ארביד-מפרק שבצפון ירדן וסייעה להתבססות אירגוני המהבלים בממלכה ההאשמית.

כללו של דבר, בכל תכנוני המטות הערביים, ולהבדיל - מטכ"ל צה"ל נלקחה בחשבון כשליש ויותר מעוצמת הממשית של הצבא העיראקי במערכה נגד ישראל. דא עקא, שהפוטנציאל הצבאי של עיראק נותר נמוך למדי. אפילו בהשוואה לפוטנציאל של מדינות ערב האחרות.

★ מרכיביה של יציבות

מאז קבלת עצמאותה בשנת 1932 היתה עיראק לשם דבר באי-יציבותה הפוליטית. עיראק פתחה את עידן המהפכות הצבאיות בקרב מדינות-ערב כשם שהיתה גם הראשונה לזכייה בעצמאות. מתחילת ההפיכות הצבאיות והצבאיות למחצה חזרו ונשנו למן שנת 1936 (הפיכת הגנרל בכר צדק) ועד לשנת 1968 (הפיכת הגנרל אחמד חסן אל-בכר). ההפיכה האחרונה בראשותו של הגנרל אל-בכר מחזיקה מעמד כבר למעלה מ-9 שנים; זוהי, ללא ספק, תופעה יוצאת דופן האומרת דרשני.

מה הביא להתגבשותו ולהתחנסותו של המשטר הנוכחי בעיראק? מדוע הצליח משטר זה - בעוד שקודמיו, כולל מפלגת הבעת', לא האריכו ימים? את היבנות לכך יש למצוא בצירוף מספר גורמים, שהצטברותם מעניקים הסבר מניח את הדעת.

★ ריכוז סמכויות השלטון. כל מנגנוני השליטה במדינה נתונים בידי צורת מפלגת הבעת'. מועצת מפקדת ההגנה, הכוללת 17 אישים, מתפקדת כרשות מבצעת ונתונה למרותו של הנשיא, הגנרל אל-בכר, המכהן כמזכירא העליון וממנה את חברי ממשלתו. בהיעדר רשות מחוקקת - אין לא להלכה ולא למעשה כל בקרה פרלמנטרית (ולוא גם פורמאלית) על מועצת ההפיכה ונשיאה.

★ הידוק מירכי של השליטה על הצבא. הצבא במדינות ערב בכלל, ובעיראק בפרט, מהווה את מקור חוסנה ומישענתה של הכת השלטת. משטרו של אל-בכר נקט במספר מהלכים משולבים שנועדו למנוע הפתעות צבאיות בלתי-צפויות: ראשית לכול, נערכו טיהורים מקיפים הן בצורת היסלולים פסיים והן בצורת סילוקים. בהמשך לכך, הועתקה שיטת הפולטרקוים של הצבא האדום ואומצה בצבא עיראק. קצינים פוליטיים שולבו בדרגיו ובירועותיו השונים של הצבא. עובדה זו לא קידמה את המקצועיות הצבאית, אך המחישת את הפיקוח הפוליטי והדיקה אותו. במקביל לכך, קודמו קצינים, חברי המפלגה, בנרם הדרגות והגיעו לתפקידים בכירים גם ללא הכשרה צבאית מתאימה. האיש החזק במשטר הנוכחי הינו „הגנרל“ צדאם חוסיין, שלא שירת מעולם בצבא העיראקי הסדיר. האינטרטיניזציה המכוונת, הפיקוח על המערכת מעליה מתוכה, וקידום המהיר של אנש' - נועדו להבטיח את יציבותו המדינית של

צבא עיראק, ולוא גם על חשבון מיומנותו המיבצעית ורמתו המקצועית. עיבו מנגנוני הכיון ופיוצום. מירקם השירותים החשאיים בעיראק הינו מהמסובכים והמורכבים ביותר במרחב.

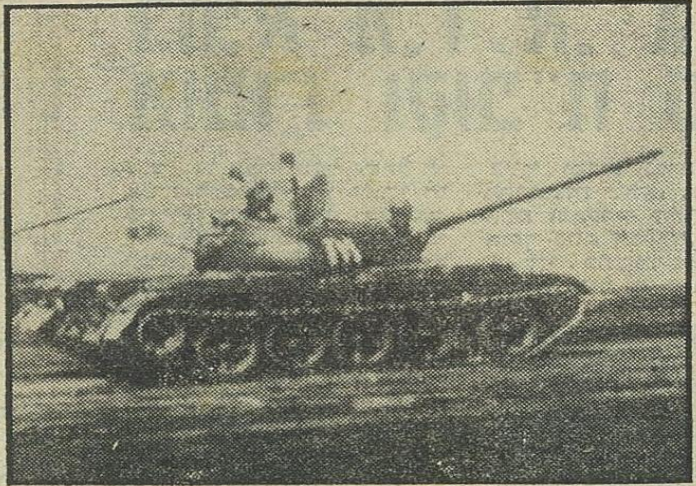
★ מיטרדים שסולקו ובעיות שטרם יושבו

מכלל המיטרדים ההיסטוריים, שאיימו על שלמותה (המלאכותית) של עיראק - „נפתרה“ לעת עתה הבעיה ההמורה ביותר, הלוא היא בעיית כורדיסתאן האוטונומית. 2.5-2 מיליון הכורדים שהתגוררו בתחומי עיראק - מתוך 12-10 מיליון כורדים שנפוצו ב-5 מדינות במרחב - היוו את היתרון החוסס והמאיים ביותר על משטר המיעוט הערבי-סוני בבגדאד. העצמאות, שהובטחה בפורום בינלאומי לעם הכורדי בשנת 1920, נגזזה לזמנת המעצמות שלוש שנים לאחר מכן. מאז ואילך היו הכורדים העיראקיים מיטרד קבוע לשלטונות בגדאד. החל משנת 1932 ואילך התפתח המאבק הכורדי בעיראק ממתכונת שבטית למימדים כורדיים לאומיים, עם התייצבותו של מוצטפא אל-ברואני בראש הנהגת המפלגה הכורדית הדמוקרטית. בכל המאבקים המזוינים לא הצליח העיראקי להשתלט עד גמירא על מרחביה ההרריים של כורדיסתאן. הן מחמת קשיים טופוגרפיים והעבוריים והן בגלל מיגבלות אקלימיות-חורפיות.

במאס 1970 נתנם הסכם עם הכורדים ע"י מימשלו של הגנרל אל-בכר. ההסכם נועד להלכה לכוונן אוטונומיה כורדית, אך למעשה לא בא ההסכם אלא כדי לפלג את התנועה הכורדית ולצמק ככל האפשר את תחומי כורדיסתאן האוטונומית. שלטונות בגדאד ביצעו הגליות המוניות של כורדים לאיראן, ורעו פירוד במנהיגות הכורדית והצליחו להטות לצידם אפילו את בנו של ברואני. במחצית שנת 1974 הונף מחדש נס המרד הכורדי. אירוע מתמשך זה ריתק את מרבית הצבא העיראקי לגיורה הצפונית והסכס לו אבידות כבדות. שנאמדו ברבבות חיילים ואף יותר. הלהימה, שנמשכה כשנה לערך, הסתיימה במפתיע במרץ 1975. לאחר שהושג הסכם חשאי באלג'יר בין ממשלות עיראק ואיראן. היתה זו עסקת-חבילה מצידו של השאה הפרסי, אשר הפקיר בציניות את הכורדים לגורלם בנתקו אל צירי אספקת ותחמושת תמורת יישוב המחלוקת עם עיראק, והסכמתה של זו האחרונה לקביעת הגבול הבינלאומי בין השניים במרכז אפיקו של הנהר שט אל-ערב (נהר זה מנתב את יצוא הנפט הפרסי והדרום-עיראקי למפרץ הפרסי). התמוטטות המערך הלוגיסטי של המרד הכורדי, בגידת השאה הפרסי, והתעלמותו האטימה של קיסטינג'ר מקריאות ההצלה של ברואני - „פתרו“ את בעיית האוטונומיה הכורדית במתכונת מהופכת, היינו ברוח „האחדות העיראקית“. מכיוון שכך, הצליח הצבא העיראקי להשתלט פיסית על כורדיסתאן ונקט בשיטה עקבית של הגליות המוניות מצד אחד ושיעורב המרחב הכורדי, מצד שני. ההסכם אלג'ירי פתר מבחינתה של עיראק לא רק את הבעייה הכורדית, אלא שם קץ למחלוקת הישנה-נישנה על תוואי הגבול המשותף עם איראן. לעומת זאת, לא הצליח משטרו של אל-בכר ליישב את מחלוקת עם

„הסיעה האחוזת“ בסוריה. המתחות המתמדת בין שני פלגי הבעת' במגדאד ומדמשק, ההמסדה לכלל יריבות עמוקה, על רקע איש-מנהיגותי, ובצירוף טרף עורף אידיאולוגי, השלמת בניינו של „סכר הפרת“ הסורי בוצעה תוך התעלמות מוחלטת מצרכי המים וההשקאה של עמק הפרת העיראקי. באפריל 1976 הפסיקה עיראק את הזרמת הנפט מצפון המדינה בצניורות העובריים הסוריים. השתלטותה הנוחלת של סוריה על לבנון, תוך ניצול מערבולת הדמים במדינת הארזים, תרמה גם כן לחידוד העויינות בין בגדאד לדמשק. היחסים הדיצדדיים העויינים נזונים מאז 1968 מאוויי השליטה המנוגדת בסהרה-הפורה הערבי, כששורשיה של יריבות זו נעוצים עוד בשנות ה-50.

משטרו של אל-בכר לא ויתר סופית על סיפוחה של כוויית עיראק. הסיכסוך על עצם ריבונותה של כוויית התלטה לשיאו בשלהי שנת 1961 ועלמת את עיראק מול רוב מדינות „הליגה הערבית“. מאז ואילך חלו עליות וירידות בדינאמיקה של סיכסוך זה. לאחרונה העדיפה עיראק

השיריון העיראקי בפעולה ויהיה אם יפרוץ סיבוב נוסף...

להצניע את חתירתה נגד עצמאות כוויית ולנסות את טקטיקת הסיפוח הנוחל על האי בוביאן, בגבול שתי המדינות.

★ מקומה של עיראק במערכה נגד ישראל

גם במערכה בעתיד, נגד ישראל, תמלא עיראק תפקיד נכבד. בשעתו נחשב הצבא העיראקי לשני בגודלו, לפי סדר הגודל של הכוחות הכוללים, לאחר מצרים. אולם סוריה הדביקה זה מכבר את עיראק בהתעצמותה הצבאית. סדרי הגודל של הצבא העיראקי נאמדו בפרוס 1977 ב-116 אלף מגויסים, לעומת כ-180 אלף מגויסים בצבא הסורי הסדיר, וכ-650 אלף חיילים סדירים ומילואים בצבא המצרי. כמות השריון הסורי נאמדת ב-3,100 פריטים (טנקים ונגמ"שים), לעומת 2,650 פריטי שריון בצבא עיראק. היל האוויר העיראקי אמור להפעיל כ-220 מטוסי-קרב, לעומת כ-300 מטוסי-קרב סוריים. רק בזרועות הארטילריה שורר שוויון כמותי בין שני הצבאות, ותיקו כמות נאמד גם בחילות הים הקטנים של עיראק וסוריה (25-23 כלי-שייט בכ"א).

בסיכום כולל, אין ספק שהצבא העיראקי נחות מבחינה כמותית ואיכותית מהצבא הסורי, ואין להשוותו-מיהיבט איכותי לצבא הירדני הקטן ממנו. משך השירות בצבא העיראקי מגיע לשנתיים, תופעות העריקה דלדלו את שורותיו, וסדרות הטיהורים החוזרים ונשנים שבוצעו בו משנת 1963 ואילך החלישוהו ביותר. מבחינה מבצעית לא היתה תפארתו של צבא זה על קרבותיו האינ-סופיים ביחידות הגרילה של הכורדים, והוא לוקה בתשתית טכנית ירודה ובמחסור בכוח אדם מקצועי. חרף הקשיים הפנימיים והמיגבלות הסובייקטיביות - השתחרר צבא עיראק מאז מרץ 1975 (הסכם אלג'יר) מהצורך להקצות כוחות גדולים לאורך גבול השט אל-ערב עם איראן, וכן נחלץ ממבון המלחמות הסרות-התכלית בכורדיסתאן. מבחינת ישראל משתמע, שהמטכ"ל העיראקי יוכל בעתיד להטיל כוחות רבים יותר לזירה נגד צה"ל.

אם יפרוץ סיבוב נוסף בין ישראל לשכנותיה, סביר יהיה להניח שכך מחצית הכוחות העיראקיים המיבצעיים יוזרמו ל„חזית המזרחית“. בנתוני תחילת שנת 1977 תהא זו תוספת של כ-700 טנקים מדגם טי-62 וטי-55, כ-650 נגמ"שים ושריוניות, כ-500 קניארטילריה וכ-110 מטוסי-קרב למי ניהם. במנוחה עוצבתיים של כוחות היבשה יש לתרגם תיגבורת זו ביותר מדיבויית שריון אחת ונשתי דיבויית ח"ר, בחלקן ממונעות. בסיכומו של דבר, השתלבותה בפועל של עיראק במערכה העתידנית נגד ישראל אינה צריכה הכוחות היסטוריים נוספות. גם בתנאים הטכניים והמבצעיים הלוקיים של צבא זה - יש ביכולתו להכביד עוד יותר את נטל הלחימה ועוסם המאמץ של צה"ל. יש, איפוא, ליטול בחשבון מבצעי כמחצית מכל הכוחות העיראקיים בפועל כמשתלבים ב„חזית המזרחית“, בין שיבוצע תאום מוקדם ובין שלא. הסיכסוכים עם סוריה והעויינות כלפי ירדן יעלמו כממשה קסם מרגע שיפרוץ הסיבוב הבא.